

УДК 336.717

Щепіна Т.Г.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту
Національного авіаційного університету*

МОНІТОРИНГ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

У статті розглянуто основні методи оцінки фінансової стійкості комерційних банків. Визначено, що фінансова стійкість є якісною динамічною інтегральною характеристикою надійності банку. Проаналізовано залежність між рівнем фінансової стійкості та надійністю роботи комерційних банків.

Ключові слова: фінансова стійкість, комерційний банк, надійність банку, моніторинг, ліквідність, платоспроможність.

Щепіна Т.Г. МОНІТОРИНГ ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ

В статье рассмотрены основные методы оценки финансовой устойчивости коммерческих банков. Определено, что финансовая устойчивость является качественной динамической интегральной характеристикой надежности банка. Проанализирована зависимость между уровнем финансовой устойчивости и надежностью работы коммерческих банков.

Ключевые слова: финансовая устойчивость, коммерческий банк, надежность банка, мониторинг, ликвидность, платежеспособность.

Shchepina T.G. MONITORING FINANCIAL STABILITY OF COMMERCIAL BANKS

The article describes the main methods of assessing the financial stability of commercial banks. Determined that financial sustainability is an quality dynamical integral characteristic of bank reliability. Analyzed dependence between the level of financial stability and reliability of commercial banks.

Keywords: financial stability, commercial bank, bank reliability, monitoring, liquidity, paying capacity.

Постановка проблеми. Банківська система країни є однією із основних складових економічного організму, яка акумулює вільні грошові капітали і обслуговує виробничі і інвестиційні потреби підприємств і населення. Від її якісного стану і подальшого розвитку багато в чому залежить розвиток суспільства в цілому. Разом з тим успішне функціонування банківської системи загалом залежить від фінансової стійкості кожного окремого банку зокрема, його здатності протидіяти негативним чинникам та динамічно розвиватися. Фінансова стійкість окремих банків виступає не тільки гарантом своєчасності розрахунків між господарюючими суб'єктами, але і фактором, що забезпечує довіру до банківської системи приватних вкладників, заощадження яких служать одним з основних джерел інвестицій у виробничу сферу.

Відповідно, стає зрозумілим, що вдосконалення методології оцінки фінансової стійкості банків, виявлення переваг і недоліків методик, що використовуються сьогодні, є проблемами теоретичного, методологічного і практичного характеру, дослідження яких важливо забезпечити на як на макро-так і на мікрорівні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням цієї проблематики займалися як зарубіжні, так і вітчизняні науковці. Зокрема, аналізу, оцінці та шляхам забезпечення фінансової стійкості банків значну увагу приділили такі зарубіжні науковці, як Е.Дж. Долан, Р.Дж. Кемпбелл [1], Р.Л. Міллер, П.С. Роуз [2], Дж.Ф. Сінкі, Дж. [3], Дж.К. Ван Хорн. Ними обґрунтовано місце фінансової стійкості у фінансовому менеджменті, її показники та критерії. Також значними є напрацювання Л.П. Белих [4], М.З. Бора, В.В. Іванова, С.І. Кумок, Ю.С. Масленченкова, А.М. Мороз, Г.С. Панової, М.І. Савлука [5], Л.С. Сахарової, О.Б. Ширінської, Г.Г. Фетисова та ін., якими визначено основні фактори впливу, методи оцінки й аналізу фінансової стійкості комерційних банків. Однак невирішеною раніше частиною проблеми є вибір методу моніторингу фінансової стійкості банку та питання певної уніфікації цього процесу.

Постановка проблеми. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає у обґрунтуванні конкретних методів і механізмів забезпечення стабільної діяльності комерційних банків на основі підвищення рівня капіталізації, дослідженні взаємозв'язку економічних категорій «фінансова стійкість», «надійність» та «ліквідність» комерційного банку в умовах становлення банківської системи; визначенні основних показників, що характеризують фінансову стійкість комерційних банків.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах економічної глобалізації, коли у тій чи іншій частині світу час від часу спалахують валютні, банківські та фінансові кризи, загострюється питання щодо забезпечення у кожній країні стабільного економічного розвитку, який значною мірою залежить від надійності банківського сектору. Визначальними факторами при формуванні довіри з боку вкладників, партнерів, інвесторів до банків є фінансова стійкість та стабільний розвиток останніх. Зокрема, фінансова стійкість та стабільний розвиток мають бути не лише короточасними досягненнями банків, а й їх стратегічними завданнями, від чого, в свою чергу, залежатиме динамічність ринкових перетворень та підвищення соціальних стандартів.

Діяльність кожного комерційного банку характеризується високою соціально-економічною відповідальністю. Перед банками стоїть завдання зі збереження, раціонального використання та примноження фінансових ресурсів суб'єктів ринкової економіки. Використання запозичених коштів банками на власний розсуд не тільки приносить їм прибуток, а ще й забезпечує економічний розвиток країни, адже фінансові ресурси потрапляють до тих економічних суб'єктів, галузей економіки, що відчувають їх дефіцит. За цих умов забезпечення власної фінансової стійкості має бути обов'язковим та основним завданням кожного комерційного банку. Адже фінансова стійкість кожного окремого банку є запорукою стабільного розвитку, надійності всього банківського сектору та економіки країни в цілому.

Кризові явища, які суттєво позначилися на стабільності функціонування банківської системи України, стали передумовою негативних тенденцій у банківській сфері, а відтак, подальший розвиток банків та підвищення їх конкурентоспроможності неможливі без зміцнення довіри до них з боку інвесторів і клієнтів. Необхідною умовою цього процесу є, насамперед, широка доступність, достовірність і зрозумілість інформації щодо результатів діяльності банків, їх надійності та платоспроможності, та, як наслідок, і їх фінансової стійкості.

Як показують проведені дослідження, поняття фінансової стійкості тісно пов'язане з питаннями ліквідності, платоспроможності, що, у свою чергу, дозволяє говорити про дохідність, прибутковість, формування капіталу тощо.

На сьогоднішній день, в умовах фінансової кризи, банки взагалі майже призупинили свою діяльність, зменшилась кількість депозитів, почали збільшуватися ставки по кредитах, що негативно впливає на діяльність банківського сектору. Вищезазначені аспекти не могли не сказатися на зниженні ефективності діяльності. Удосконалення методичних підходів до забезпечення фінансової стійкості шляхом більш повного використання банківських інструментів і послуг, правильного управління банківською діяльністю в умовах нестабільного зовнішнього середовища, входження банків до різного виду фінансово-промислових об'єднань, фінансове оздоровлення на основі реорганізації: злиття й приєднання, створення банківських корпорацій і холдингів є просто життєво необхідним у таких умовах. При чому ці питання на сьогоднішній день є актуальним не тільки для банківського сектору, а і для усєї фінансової сфери країни та економіки держави в цілому.

Нові умови спонукають до виділення проблеми формування доходів банківського сектору та більш широкого її дослідження з огляду на світову фінансову кризу та загальну нестабільність ситуації в державі.

В умовах недостатності вільних коштів на світових ринках та нестабільності внутрішньополітичної ситуації більшість фінансових установ світу відмовляють українським банкам в кредитуванні. Тому на сьогодні проблема ефективного управління прибутком для банків є досить актуальною.

Зрозуміло, що для того, щоб максимізувати прибуток, необхідно збільшувати доходи та зменшувати витрати банку [6]. У зв'язку з цим можна запропонувати основні напрямки зростання доходів комерційного банку:

- загальне зростання групи активів, що приносять процентний дохід, для чого банк повинен, поперше, залучати більше позичальників і при цьому ретельно аналізувати їх фінансовий стан; по-друге, нарощувати свій кредитний потенціал за рахунок збільшення обсягу ресурсів, що залучаються. Це можливо при проведенні зваженої маркетингової та процентної політики;

- зміна питомої ваги доходних активів в сукупних активах, для чого необхідно звести «непрацюючі» активи до мінімуму, проте у межах, що забезпечують ліквідність банку;

- зміна загального рівня процентної ставки по активних операціях банку;

- зміна структури портфелю доходних активів.

Однак варто пам'ятати, що чим вищий дохід, тим більший ризик в сфері банківської діяльності і, відповідно, тим нижчою є фінансова стійкість і надійність. Тому на фоні збільшення доходності варто ви-

діляти ще одне головне завдання банку – визначення ступеню допустимості та виправданості того чи іншого ризику з урахуванням бажаних показників фінансової стійкості.

Для зниження рівня витрат банку можна запропонувати залучати більш дешеві ресурси – наприклад, такими є вклади до запитання – та знижувати витрати на утримання апарату управління.

Для підвищення прибутковості можна запропонувати наступні заходи:

- нарощувати власні кошти банку, що сприятиме зростанню ресурсної бази банку і відповідно їх інвестиційного потенціалу. Цей процес буде однією з передумов залучення іноземних інвестицій, стимулюватиме інтеграційні процеси, забезпечить незалежність банку і створить умови для виживання банківської системи України в період стабілізації фінансової системи та посиленої конкуренції з боку іноземних банків;

- раціонально та ефективно розміщувати кошти банку для забезпечення його фінансової стійкості. Виконання цієї умови дозволить позбавитися суперечностей між ліквідністю, надійністю та прибутковістю комерційного банку, адже, як було зазначено вище, врахування рівня припустимого ризику значно знижує доходність;

- використовувати методики фінансового планування, адже відомо, що одним з резервів збільшення прибутку і раціонального його використання є фінансове планування. Фінансовий план дозволяє спрогнозувати доходи, витрати і прибуток банку на рік [3]. І хоча в умовах, які склалися в нашій країні, через нестабільність, інфляцію, реальні дані можуть суттєво відрізнятись від запланованих, але пропороції залишаються практично незмінними. Банківська установа повинна реально бачити перспективи свого розвитку і цілі на поточний рік;

- сформувати достатні страхові резерви та резервні фонди. Оскільки основна причина банківських банкрутств – неповернення раніше виданих кредитів, то формування цих фондів сприятиме зміцненню надійності й стабільності банку, а отже, і банківської системи України, зменшенню можливих фінансових ризиків у кредитній діяльності. Створення цих резервів гарантуватиме покриття рахунків у діяльності банку, сприятиме підтримці його ліквідності на необхідному рівні;

- застосовувати такі інструменти в банківській діяльності, які дозволяють як планувати, так і одержувати додатковий прибуток. Мова йде про ф'ючерси, опціони, форвардні операції з валютою ті інші форми діяльності, які відповідають умовам ринкових відносин;

- систематично і всебічно вивчати кредитні ризики, приймати заходи по їх пониженню. З цією метою необхідно організовувати відділи управління кредитними ризиками;

- покращувати рівень професіоналізму співробітників банку.

Всі ці способи дозволять не тільки збільшити прибуток, а і зміцнити фінансову стійкість банку. В умовах ринкової економіки отримання прибутку та забезпечення рентабельної діяльності є необхідним чинником існування будь-якого суб'єкта підприємництва. Саме прибуток характеризує стійкість кредитної установи. Він необхідний для створення адекватних резервних фондів, стимулювання персоналу і керівництва до розширення та вдосконалення операцій, скорочення витрат і підвищення якості послуг, що надаються, і, зрештою, для успішного проведен-

ня наступних емісій і відповідно збільшення капіталу, який дає змогу розширити обсяги і поліпшувати якість наданих послуг.

Якщо підсумовувати всі існуючі методики моніторингу фінансової стійкості, то можна виділити такі основні напрями її дослідження:

1) за допомогою рейтингових систем оцінювання (для узагальненої характеристики місця банку на ринку фінансових послуг);

2) шляхом розрахунку індикаторів фінансової стабільності, розроблених НБУ на основі рекомендацій МВФ (для оцінки та нагляду за міцністю та вразливістю фінансової системи для посилення її фінансової стійкості);

3) на основі розрахунку основних фінансових показників діяльності банків, а саме: показників, що базуються на структурі та достатності капіталу банку; на структурі залучених та запозичених коштів; на якості активів банку, а також показників, що характеризують динаміку окремих складових активу та пасиву (для банківської системи загалом та визначенню місця окремого банку у цій системі);

4) на основі розрахунку та контролю за дотриманням банками основних економічних нормативів (для здійснення макроекономічного контролю за дотриманням банками основних параметрів діяльності та порівняння їх із встановленими граничними значеннями).

Кожен із зазначених напрямів та способів моніторингу фінансової стійкості має свої особливості. Так, останній метод використовується контролюючими органами і дозволяє досягти певної уніфікації, однак не дає загальної характеристики та не враховує особливості певного банку. Третій метод – розрахунок показників фінансової стійкості – дозволяє оцінити банк з точки зору підприємства, однак не дає визначити його місце на ринку фінансових послуг. Другий напрям дослідження дає загальну оцінку і є більш уживаним в умовах певної однорідності банківської системи. Щодо першого напрямку дослідження фінансової стійкості банків, то слід зауважити, що в країнах з розвинутою ринковою економікою саме рейтингові системи найбільш ефективно використовуються в системах банківського моніторингу для узагальненої характеристики місця банку на ринку фінансових послуг, його прибутковості, надійності тощо. При цьому рейтинги – це певні комплексні характеристики банків як однорідних елементів банківської системи, які розраховуються на основі вибраних показників і відповідно до прийнятої методики, відображаючи місце кожного з банків щодо інших елементів цієї системи [7]. Характерна особливість рейтингу полягає в тому, що він не лише відображає поточне становище банку, а й може бути своєрідним критерієм перспектив розвитку банківської установи, тобто виявляє тенденції фінансової стійкості. Визначення рейтингу банку передбачає розробку відповідної методики, визначення системи показників і присвоєння їм певних значень (оцінок). Кінцевим результатом процедури оцінки є віднесення кожного банку до тієї або іншої групи (категорії).

В світовій банківській практиці інформаційною базою рейтингових оцінок діяльності банків є показники, які, як правило, встановлюються на основі міжнародних стандартів. Загалом такі системи показників можна розділити на дві групи:

1) системи показників конкретного банку і порівняння їх з аналогічними показниками першокласних банків;

2) системи показників і методики їх оцінки, ви-

роблені наглядовими органами.

Отримання більш виважених оцінок досягається шляхом аналізу динаміки показників діяльності банку за період (місяць, квартал, рік тощо). Це дозволяє оцінити тенденції в розвитку банківської установи, її надійність, здатність реагувати на різні зміни в економіці.

Особливість банківського рейтингу полягає в тому, що він комплексно характеризує його діяльність і проводиться як по активних, так і по пасивних операціях банку. Рейтингова система тісно стикається з методикою аналізу доходів банку, його платоспроможності та ліквідності, а також з методикою аналізу кредитного портфеля, кредитоспроможності клієнтів.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, з наведеного вище слід зазначити, що в умовах динамічного розвитку вітчизняної економіки моніторингу фінансової стійкості банку повинно приділятися чи не найбільше уваги, оскільки саме стійкість є запорукою розвитку банківських установ.

Проблема оцінки фінансової стійкості банків України на сьогодні є актуальною та продиктована реаліями економічного життя суспільства. Загальна характеристика методів аналізу фінансового стійкості комерційних банків свідчить, що кожний окремо взятий метод має як певні переваги, так і певні недоліки. Однак слід зазначити, що всі способи оцінювання фінансового стану комерційних банків не надають необхідну інформацію, на основі якої можна зробити висновок щодо фінансової стійкості банку і потребують доопрацювання. Різноманітність застосування методів та різні алгоритми обчислень визначають різні передумови їх застосування залежно від базової інформації, широти аналізу, технічних можливостей, мети дослідження, форми подання результатів тощо.

Також варто акцентувати увагу на тому, що для банку важливою є не тільки внутрішня оцінка його діяльності, але і порівняння результатів роботи з результатами інших банків та визначення місця банку в банківській системі. Одним з варіантів аналізу, що дозволяє отримати комплексну оцінку та порівняти об'єкти оцінки за певними критеріями, є рейтинговий аналіз.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Долан Едвін Дж. Гроші, банківська справа і грошово-кредитна політика / Е. Дж. Долан, К. Д. Кемпбелл, Дж. Р. Кемпбелл; [пер. з англ. В.В. Лукашевича та ін.; під заг. ред. В.В. Лукашевича]. – М. : АНК та ін., 1996. – 446 с.
2. Міллер Роджер Лерой. Сучасні гроші й банківська справа: підручник [для студ. вищих навч. закладів, які навчаються за екон. спеціальностями] / Роджер Лерой Міллер, Девід Д. Ван-Хуз. – 3-е англ. вид. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 856 с.
3. Синки Дж. Фінансовий менеджмент в комерційному банку та в індустрії фінансових послуг / Джозеф Синки-мол.; Пер. з англ. А. Левінзон. – М. : Альпіна Бізнес Букс, 2007. – 1018 с.
4. Біліх Л.П. Стійкість комерційних банків. Як банкам уникнути банкрутства. – М. : Банки й біржі: ЮНИТИ, 2006. – 192 с.
5. Банківські операції : підручник / А.М. Мороз, М.І. Савлук, М.Ф. Пуховкіна та ін. / за ред. дра екон. наук, проф. А. М. Мороза. – 2ге вид. [випр. і доп.]. – К. : Видво КНЕУ, 2002. – 476 с.
6. Вовчак О.Д., Меда Н. Фінансова стратегія розвитку банку як передумова ефективності його діяльності // Банківська справа. – 2008. – № 3. – С. 23–37.
7. Вовчак О.І. Причини та наслідки впливу світової фінансової кризи на розвиток банківського і реального секторів економіки України / О. Вовчак, Н. Поляк // Вісник Національного банку України – 2009. – № 8 – С. 22–25.